

No. 1.

Januari 1913.

:- MAANDBLAD -:

:- UITGEGEVEN DOOR HET NATUURHISTORISCH GENOOTSCHAP IN LIMBURG. :-

Druk: N. V. »STOOMDRUKKERIJ FLORALIA», Assen.

'n Merkwaardige Plek in Zuid-Limburg.

'n Merkwaardige plek in Zuid-Limburg is in de nabijheid van Ryckholt.

Ten Oosten, op pl.m. twintig minuten afstands van dit plaatsje ligt, midden in 't bosch, „la Station néolithique de Ryckholt”. 'n Weinig meer zuidwaarts hiervan vindt men zoo'n zelfde „Station” of „atelier”, bekend als dat van Sint Geertrui.

Noordwaarts van 't „Station néolithique de Ryckholt” is de bekende Henkeput gelegen.

Wie zich voor een en ander mocht interesseeren verwijzen wij naar:

„Quelques constatations relatives á la Station néolithique de Sainte-Gertrude, par Marcel de Puydt, Ruremonde, J. J. Romen et fils 1887”; naar:

„les Ateliers ou Stations dits préhistoriques de Sainte-Gertrude et Ryckholt, par M. Casimir Ubaghs, Liège, Vaillant-Carmanne, 1887”; naar: „Note sur les Ateliers de Ryckholt et de Sainte-Gertrude, par M. Casimir Ubaghs, Bulletin de la Société d'Antropologie de Bruxelles T. VI, 1887—1888”; en naar:

„Quelques observations sur les théories émises par M. Casimir Ubaghs dans sa brochure intitulée: les Ateliers ou Stations, dits préhistoriques de Saint-Gertrude et Ryckholt, par Marcel de Puydt,” *ibid.*

De heeren de Puydt en Ubaghs leeren ons in deze geschriften tal van neolithische wetenswaardigheden.

Niet echter om de uit steen vervaardigde werktuigen, welke hier gevonden worden, wil ik de aandacht vestigen op de plek bij Ryckholt. 'k Heb daarvoor 'n heel andere reden.

Tusschen de „Ateliers” en den „Henkeput” in bevindt zich 'n ravijn.

Zuid-Limburg is aan dergelijke ravijnen rijk en z'n natuurschoon wordt er niet weinig door verhoogd.

Hun bermen toch herbergen allerlei planten.

Wat breedte en diepte betreft wint 't ravijn bij Ryckholt het van alle andere holle wegen in de buurt en 'k ken er geen, dat 'n mooiere flora heeft dan dit.

Varens zóó fors als langs zijn hellingen, zag 'k nergens. Clematis vitalba werpt er ranken van vele, vele Meters lang; hemelsblauwe, groote Campanula's en donkerblauwe Rapungels zijn daar heelemaal geen zeldzaamheden.

En toch — niet om z'n flora zoo zeer verdient dit ravijn opmerkzaamheid, dan wel om z'n palaeontologische schatten.

't Is genoegzaam bekend dat in 't grint en de keien van 't Maasdiluvium fossiele overblijfselen gevonden worden van Mammouth, Equus, Cervus en Bostaurus en hoe daarenboven op meerdere plaatsen in Limburg uit z'n loess of leem de resten van Rhinoceros en Sus werden opgedolven.

Dergelijke vondsten waren echter immer vrij zeldzaam. Daarom is 't zoo merkwaardig, dat 't vinden van hertengeweien langs de hellingen van den hollen weg bij Ryckholt heelemaal niets bijzonders schijnt te zijn.

De natuurhistorici van België weten dat, jammer genoeg al lang.

Waarschijnlijk werd er hunne attentie op gevestigd door de nabijheid der neolithische ateliers.

Bij 't zoeken naar bewerkte steenen hebben de Puydt cum suis ook de geweien ontdekt.

't Is 'n heel gewoon gezicht, als men heeren uit Luik, gewapend met spade en houweel in 't ravijn bezig ziet, zoekende naar fossielen.

Ik zelf heb ze er meer dan eens aangetroffen en spijtig moeten aanzien, dat ze prachtige vondsten deden.

Verleden week nog werden door hen weer twee geweien buitgemaakt.

Telkens heb 'k gewenscht, dat 'n wettelijk verbod, den uitvoer dezer Limburgsche merkwaardigheden naar 't buitenland mocht kunnen verhinderen.

Helaas dit mag niet zijn!

We zullen daarom trachten te redden, wat nog

te redden is. Op ons verzoek heeft de eigenaar, ons medelid Graaf de Geloës, verlof gegeven, om de plaats nader te onderzoeken en eventueele vondsten te brengen in 't Provinciaal Museum van Natuurlijke Historie te Maastricht.

Doch hij deed meer! Hij verklaarde zich welwillend bereid ook de onkosten, aan dit onderzoek verbonden, te dragen.

'n Woord van dank aan Graaf de Geloës is hier zeker niet misplaatst.

Mogen, op zijn voorbeeld, ook anderen in Limburg zich Maecenassen betoonen!

De beoefening van Natuurlijke Historie zal er wel bij varen.

Op „'n merkwaardige plek in Zuid-Limburg” komen we later terug.

Eijsden.

JOS. CREMERS.

Cirsium oleraceum.

In de Amsterdammer van 24 Nov. l.l. schrijft HEIMANS in zijn rubriek onder meer: Ook die plant wil in ons land niet wezen; even over de grenzen komt hij kijken bij 't Onderste bosch, aan de Geul en de Sijlerbeek, maar geen half uur ver waagt hij zich ons land in.

Bij dit bericht wil ik hier opmerken, dat ik de hier bedoelde distel voor eenige jaren in vrij groote hoeveelheid onder de gemeente Voerendaal heb aangetroffen. Daar schiet ze nog telken jare even krachtig op langs 't Molenbeekje, dat in den Puttervijver uitmond. HEIMANS zegt van deze oeverplant, dat het een groote gele distel is met een loof zoo mooi van snit en stand als een acanthus. Hiermee zal iedereen accoord gaan, die deze kooldistel of moesvederdistel ooit in natura zag en tevens 't geluk had in een serre een acanthus te zien.

Ze groeit dus niet alleen, zooals de schrijver van „Uit ons krijtland” meent, langs onze uiterste Zuidergrens, want ze komt ook te Vaals voor, maar eveneens in 't hartje van Zuid-Limburg, dat 't lot schijnt te deelen van alle exploratiegebieden, die langs hun buitenkanten onderzocht worden. Eerst veel later durft men dan getroost het binnenland te bereizen.

Nuth.

J. J. DORMANS.

Naar aanleiding van een vraag in Maandblad no. 4, omtrent de vorming van vuursteen, antwoord ik het volgende. Wijl deze massa's, die uit kiezelzuur bestaan, dikwijls de meest grillige vormen hebben en er nooit als rolstenen uitzien, moeten zij in de formatie van kalksteen zijn ontstaan, nadat deze was afgezet in de zee van het krijttdvak. Zodoende kan hunne sub-

stantie (kiezelzuur) slechts herkomstig zijn uit den kalksteen waarin zij liggen. Thans bevat deze somtijds nog eenige procenten kiezelzuur in den vorm van zand en het is dus waarschijnlijk dat uit een vroeger grooter gehalte aan zand door oplossing en lateren neerslag op bepaalde punten de vuursteen ontstonden. Somtijds omhullen zij een verkiezelde schelp of zeeëgel en deze schijnt dan de oorzaak van het ontstaan; dikwijls echter bevatten zij geen organische overblijfselen. Als transporteerend middel voor het kiezelzuur kan slechts grondwater in aanmerking komen; onder bepaalde omstandigheden schijnt dat kiezelzuur te kunnen oplossen en het elders, bijv. bij een schelpdier dat bezig is om te vergaan, weer af te geven. Of de vuursteen zich thans nog vormen of wel aangroeien is onbekend. Ubaghs, die goed en juist observeerde, deelt vele bijzonderheden mede omtrent de vuursteen in zijn werk: *Description géologique et paléontologique du sol du Limbourg 1879.* K.

't Park te Aalbeek.

Gaven we in 't vorige nummer 'n historische schets van dit park, vandaag willen we in 't kort z'n voornaamste boomen en heesters bespreken.

Links bij den ingang trekt al dadelijk 'n hooge, krachtige boom onze aandacht. Op 't eerste gezicht zou men hem voor 'n tammen kastanje aanzien, maar 't is de *Kastanje-elk*, uit N.-America (*Quercus prinus* L.). Vlak er naast staan 'n paar evenoude Pyramidaal-eiken (*Quercus pendunculata* var. *fastigiata* Spack.) Ze verschillen van de gewone zomereik doordat hun takken haast even recht tegen den stam omhoog groeien, als bij de Italiaansche populier. Hun blad is iets langer gerek.

Eenige meters verder vinden we 'n zeer zeldzamen vorm van den Moseik, (*Q. Cerris* var. *fulhameasis* Loud). De type, waarvan ook in 't park te Maastricht en Amstenrade flinke exemplaren voorkomen, is bekend om de vruchtnapjes, wier schubben tot mosachtige organen zijn uitgegroeid. De varieteit heeft kleiner steviger, getand, langer groenblijvend blad. De draadvormige schubblaadjes aan de bladknoppen verdragen onmiddellijk hare Cerrisnatuur. — Schneider (*) beschouwt haar als één der kruisingsproducten van *Mos- en Kurkeik*; hier in 't park vertoont ze dan ook nooit goed ontwikkelde vruchten, zooals de type, waarbij ze 2 jaar aan den boom blijven zitten.

Weer iets verder staan zware *Roode Eiken* (*Q. rubra* L.), bekend genoeg door hare roode

(*) Camillo Schneider. *Läubholzkunde* 1912.

herfstkleur. Deze komt echter slechts bij jonge loten van gesnoeide exemplaren intensief uit; aan oude takken zijn de bladeren dan roodbruin.

Vlak in hun buurt vindt men enkele variëteiten waarvan we eene nog niet zeker hebben kunnen determineren. 't Is echter beslist niet *Q. falcata Michx.* zooals haar etiket aangeeft. De bladeren van deze, hoewel ook sikkelvormig gelob, zijn veel kleiner.

Hoe grillig de bladvorm van de Roode Eik kan varieeren, kan men duidelijk zien in de mooie eikenlaan tusschen Hommert en Amstenrade.

Nog meer N.-Amerikaansche soorten zijn in 't park als enorme hooge boomen aanwezig, n.l. *Q. coccinea Wang*, de *Scharlakeneik* en *Q. palustris L.*, de Moeraseik; beiden met diep ingesneden bladeren waarvan de grootte bij de eerste met die van de Roode Eik overeenkomt; terwijl de laatste veel kleiner bladeren bezit. Beide soorten zijn in den herfst felrood.

De *Verfeik* (*Q. tinctoria Mckx.*) is minder hoog, 't blad is wisselend in grootte en insnijding. De schors kleurt speeksel geel.

Een der sierlijkste eiken is wel *Q. bicolor Willd.* Graag zouden we aan 't verzoek van X (Maandblad 4) voldoen en 'n Nederlandsche benaming geven. Evenals van vele exotische gewassen bestaat er zoo een echter niet. Haar lichtgroene, van onder witwillige bladeren nemen in den herfst 'n eigenaardige zachtviolet-groene tint aan. De vruchten verschillen bijna niet van die der gewone Zomereik.

Ten slotte zien we nog 'n vorm van de gewone Eik met onregelmatig ingesneden bladeren. *Q. robur var. laciniata D. C.*

't Is wel iets ongewoons hier zooveel vreemde eiken bij elkaar te treffen. Ten tijde van Ruyters waren er echter niet minder dan 35 soorten. Enkele hiervan hebben we nog in ons herbarium vertegenwoordigd (o.a. *Q. Michauxii Nutt* en *Q. coccifera L.*). Op 't oogenblik kent men bijna 200 eikensoorten die haast over den geheelen aardbol verspreid zijn. De kleinste hiervan bereiken nauwelijks één Meter lengte, de grootste worden tot 140 voet hoog.

Zoo'n verschil wordt maar bij weinige families aangetroffen. De levensduur kan soms verbazend zijn. Sommige schijnen 4 à 5 eeuwen oud te kunnen worden.

Maar 't wordt hoog tijd, dat we van de behandeling der eiken afstappen, en naar de andere boomen in 't park omkijken.

't Meest treft iederen bezoeker 'n groote hooge Conifeer, wier top verdwenen lijkt.

Dat is de *Libanonceder*, *Cedrus Libani Loud.* De boom moet wel 170 jaar oud zijn en zeker de oudste in Z.-Limburg.

Z'n zuster van 't Atlasgebergte *C. atlantica Man*,

hoewel ook minstens 80 zomers tellend, is veel kleiner. Men ziet hier te Aalbeek duidelijk beider verschil in groei, naalden en kegels. In 't volgend jaarboek zullen we deze uitvoerig bespreken.

Oude zeldzame Coniferen zijn er anders niet veel meer in 't park aanwezig. Alleen moeten we nog wijzen op de zeer zeldzame *Amerikaansche Lork* (*Larix americana Mich.*), met zeer kleine kegeltjes, alsmede op 'n zwaar exemplaar van den zwarten Den (*Pinus laricio var. austriaca Endl.*), die wel zoo oud moet zijn als de Libanonceder.

Van de vele Magnoliasoorten, die er vroeger waren zijn nog slechts 2 mooie groote boomen aanwezig, n.l. *Magnolia precia, Corr.* en *M. acuminata L.* De laatste heeft blauwgroene bloemen, die tegelijk met de bladeren verschijnen.

De Eschsoorten zijn nog goed vertegenwoordigd. Opvallend is 'n variëteit van den gewonen Esch, met enkelvoudige bladeren *Fraxinus exelsior var. monophylla, Dipp.* Als de typische bladknoppen er niet waren, zou men niet meenen met 'n Esch te doen te hebben. Toch vertoonen enkele bladeren neiging om vindeelig te worden: De Amerik. Esch (*Fr. pubescens, Lam.*), is een der hoogste boomen in 't park, de bladeren zijn van onder heel licht behaard en behouden in den herfst opvallend laat hun groene kleur. De *Manna-Esch* bloeit er 's zomers met fraaie tuilen witte, welriekende bloemen (*Ornus europaea Pers.*)

Even moeten we nog stilstaan bij den *Peerlijsterbes* (*Sorbus domestica L.*) Ook deze moet heel oud zijn; zoo'n groot exemplaar hebben we in ons leven niet gezien. We meenen dat ze veel zeldzamer is, dan beweerd wordt. De bladeren lijken 't meest op die van den gewonen *Sorbus aucuparia L.*; de vruchten zijn ter grootte van 'n peertje, en smaken voos, heel aangenaam. Onze flora's vermelden, dat ze aan een zijde geel of rood moeten zien. Hier echter, waar de kroon toch flink door de zon beschenen wordt, zijn ze steeds geelgroen, en worden tenslotte bruin. In 't vijfdeelig klokhuis vonden we nooit meer dan ééne rijpe pit; de andere steeds abortief. Volgens Mathieu zou hij niet minder dan 600 jaar oud kunnen worden. Ze is in Z.-Europa inheemsch.

Nog andere Lijsterbessen huist 't park, en wel één der kruisingsprodukten van *S. aria* en *S. aucuparia*, niet de zuivere intermediaire vorm, maar die, welke wegens den bladvorm en de vruchten (die steeds rijpen), 't dichtst bij *aucuparia* staat. Over de juiste plaats en de benaming zijn de dendrologen 't nog niet eens. De bladvorm vertoont allerlei overgangen; de stam is glad als die van 'n beuk.

't Exemplaar van *Sorbus latifolia typica Pers.*

is waarschijnlijk 't grootste van heel ons land, hij ziet er nog krachtig uit, en vertoont niet de minste teekenen van ouderdomszwakte. Hij wordt meestal voor één der bastaarden van *S. aria* en *S. torminalis* gehouden. Volgens Schneider is ze dat beslist niet.

Van de Meidoornsoorten noemen we alleen den zeldzamen *Crataegus glandulosa* Willd., met kleine roode, peervormige vruchten; en *Crat. Carrièrei* Vauv. met groote oranje vruchten, en lang groenblijvend blad.

Nog 'n belangrijke groep vormen de Noteboomen. De Zwarte en Grijsze noot (*Juglans nigra* L. en *J. cinerea* L.) zitten telken jare vol vruchten, deze zijn bij den eersten kogelrond, bij den anderen langovaal met klierharen bedekt. *J. cinerea* L. is te Aalbeek foutief als *J. olivaeformis* Mckx geëtiketteerd, deze de z.g. Pecannoot heeft o.a. kleinere vruchten. Vreemd genoeg vonden we in 't park Rimburch 'n *Jugl. nigra* L., met afgeplatte, en aan beide uiteinden toegespitste vruchten.

Verder zijn hier nog aanwezig 'n 4-tal *Hikorinoten* voor zoover we weten zijn deze eenig in ons land.

Hickoria alba Britt (= *Caria tomentosa* Nutt.) heeft o.a. 7-tallige van onder wollig behaarde bladeren en ronde vruchten ter grootte van 'n okkernoot.

H. glabra Britt. (= *Juglans porcina* Mckx) heeft 7tallige, gladde bladeren en peervormige noten.

H. ovata Britt (= *Juglans alba* Mckx) bezit 5tallige gladde bladeren en rondere noten.

H. minima Britt (= *J. amara* Mckx met 9tallige bladeren en heel kleine peervormige vruchten.

Deze Hikorinoten zijn van Amerikaanschen oorsprong; hoewel zeer oud zijn 't betrekkelijk kleine boomen, ze groeien langzaam en leveren een uiterst taai hout, dat evenwel niet bestand schijnt tegen wisseling van nat en droogte.

Tot deze groep behoort ook de *Vleugelnoot*, welke hier door *Pterocarya rhoifolia* S + Z gerepresenteerd is. De zeer hooge stam lijkt wel een uit metaal gegoten zuil.

Gebrek aan ruimte noopt ons slechts vluchtig de overige Aalbeeksche planten te memoreeren.

Even nog zullen we blijven stilstaan bij de schilderachtige stammen van de beide Celtis-soorten (*Celtis occidentalis* L. en *C. orientalis* Mill) en bij die van *Acanthopanax ricinifolia* var. *Maximowiczii* C. d. welke regelmatig met korte dikke doornen bezet is; dit is tevens een onzer zeldzaamste sierheesters.

Ook bij *Gymnocladus canadensis* Laur, om z'n wondere takken *Doodsbeenderenboom* geheeten, kunnen we ons niet ophouden. Zelfs den *Tupelboom* (*Nyssa villosa* Mckx, waarvan 'k,

omdat 'k hem nergens anders aantrof, graag meer zou willen vertellen, durf 'k alleen maar vermelden. Datzelfde doe ik met *Carpinus orientalis* Mill de Oostersche Haagbeuk.

Vroeger al zeiden we, dat hier onder de reusachtige boomen nauwelijks 'n lagere flora kan groeien. Toch zien we onder de hooge Weymouthsdennen nog mooie ouderwetsche Rhododendrons; welke 'n hoogen en 8 meter breeden band vormen. Al kunnen ze in kleurenpracht niet wedijveren met de nieuwere hybriden, toch bloeien ze uiterst dankbaar en stellen veel minder eischen.

Nuth.

A. DE WEVER.

„Daar men binnen weinige dagen 't verslag der Wintervergadering in 't Jaarboek zal kunnen lezen, hebben wij gemeend het in 't Maandblad te moeten weglaten.”

KLEINE MEDEDEELINGEN.

(18.) Landsalamander.

Den 15 October l.l. werd er te Eijsden een Land- of Gevlekte Salamander (*Salamandra maculosa*) gevangen.

Voor zoover we weten, is deze de eerste met zekerheid vaststaande vangst van dit beestje in Limburg.

't Exemplaar, 't welk ons welwillend werd afgestaan, is bestemd voor het Provinciaal Museum van Nat. Historie te Maastricht.

JOS. CREMERS.

OFFICËEL.

Nieuwe leden sedert 1 December 1912:

J. Nijpels, *Scharn*; — C. H. Baggen, *Onderwijzer, Schinnen*.

Bedankt voor het lidmaatschap:

A. Kooijman, *Leraar Rijkskweekschool, Maastricht* (wegens vertrek).

Verhuisd:

Jos. Vliexs, *Kapelaan, van Hoensbroek naar Roggel*.

Dr. L. Peeters S. J., *van Maastricht naar Velp bij Grave, Huize Mariëndaal*.

Totaal op 23 December 1912: 208 leden.

De Secretaris: Mr. D. FREES.

De Secretaris verzoekt den Leden beleefd alle adresveranderingen hem zoo spoedig mogelijk te melden, teneinde vertraging in de toezending van het Maandblad te voorkomen.